

NOVELLEJA

MIKKO SAMULINEN

NOVELLEJA

MIKKO SAMULINEN

Mikko Samulinen

Novelleja

SAGA Egmont

Novelleja

Cover image: Shutterstock

Kirja ilmentää aikaa, jona se on kirjoitettu, ja sen sisältö voi olla osittain vanhentunutta tai kiistanalaista.

Copyright © 1963, 2022 Mikko Samulinen and SAGA Egmont

All rights reserved

ISBN: 9788728004562

1st ebook edition

Format: EPUB 3.0

No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means without the prior written permission of the publisher, nor, be otherwise circulated in any form of binding or cover other than in which it is published and without a similar condition being imposed on the subsequent purchaser.

www.sagaegmont.com

Saga is a subsidiary of Egmont. Egmont is Denmark's largest media company and fully owned by the Egmont Foundation, which donates almost 13,4 million euros annually to children in difficult circumstances.

I

Pohjasakka

Raippakosken niskassa istui kolme miestä tukkikasalla. Kaksi heistä oli työvaatteissa, kolmas mustaan pukuun pukeutuneena. Miehet istuivat siinä liikoja kiirehtimättä. He tarinoivat verkkaisasti — kaksi vanhempaa heistä enimmäkseen äänessä oli, nuori mustapukuinen mies ei montaakaan sanaa nakannut.

Tukkiläjällä istujat olivat Santeri, hänen poikansa ja Rautasen Martti. Santeri oli hakemassa poikaansa joen toiselle puolen, missä heidän kotitalonsakin sijaitsi. Tulva oli vienyt muutamaa päivää aikaisemmin kosken niskassa kyhjötelleen sillan mennessään ja joenylittäjien oli nyt pakko käyttää venettä apunaan. Santerin poika oli kotiutunut luvuistaan kesäksi kotimökille ja joka päivä kirkonkylässä hyppäsi. Lukumies. — Siinä se istui ja katseli kahta korventonkijaa, jotka juttelivat joutavanpäiväisiä. Rautasen Martti istui hoikan latvatukin päällä niin kuin kissa tarpeellaan. Hän oli kiskaissut lipan silmilleen ja asettanut rukkasensa takamustan alle. Haisi pihkalle kuin piru ja yskiä kurnutti vähän väliä. Henki tursusi keuhkorisoissa kuin pienireikäinen mäntä voikirnussa.

»Teillä taitaa olla pahoja bronkiitteja», tuumaili Santerin poika osaaottavasti.

»Perkeleitäkö lie», sanoi Rautasen Martti ja rahnusi edelleen. Yskä tuntui saaneen lisää virikettä tästä myötätunnon osoituksesta ja reuhtoi vähäistä miehenkääpää ankarin kourin. Tukki, jolla Martti istui, ei ollut aivan tasaisella kohdalla ja se keikkui yskän tahdissa

lystikkäästi. Tyvipää hakkasi pientä vesilätäkköä, kun mies yski.

Rautasen Marttia rupesi naurattamaan se yskintä, tukin plitskutus ja tuo Santerin poika. Ensin hän hihitteli, sitten jo nauroi ääneen ja lopulta hohotti. Samalla hän yski entistä kiivaammin. Santtukin alkoi nauraa. Rautanen ei enää tiennyt kummalleko antaa periksi, yskälle vai naurulle. Lopulta hän oli tukehtumaisillaan. Hän kuivasi vettyneitä silmiään kämmenselällä, syljeskeli suutaan väljemmäksi ja tursutti nenäänsä kourallaan. Santerin pojan piti kääntää katseensa pois, jumalattomalta hänestä näytti tämä kaikki. Rautanen hihitti.

»Sinne meni taas hyviä ronkiittija», sanoi hän ja kuivasi sormiaan saappaansa varteen. »On tätä kirnuamista piisannut jo kuuskymmentä vuotta. Toisen kehkoon oon jo linnuille syöttänyt ja toinen on vähän hakaneulalla harteista kiinni. Kovasti sitä saapi välillä rykiä, jos meinaa lopun elämänsä hengissä olla.

»Minä pöljä en vain ole tiennyt jotta sillä nimikin tämmösellä vaivalla olisi.»

Santerin poikaa harmitti. Ukonkuvatukset nauroivat hänelle. Piti vielä mokomille suutaan avata. Hän nousi tukkikasalle, otti Rautasen keksin käteensä ja alkoi parkin alta kaivella toukkia. Äijät jatkoivat höpinöitään; joutavanpäiväistä kuultavaa semmoinen oli. Poika heitti takin harteiltaan ja puuhaili innokkaana. Hän havahtui miesten tarinointiin vasta silloin, kun kuuli puheen kääntyneen alkoholiin. Hän hivuttautui lähemmäksi ja kuulosteli. Menossa oli juuri se vaihe, jolloin ukot kilvan kiittivät viinan salattuja voimia rohkeuden antajana. Poikaa ärsytti miesten alkeellinen käsitys. Ukot massuttelivat lempiaihettaan hartaina kuin liian tuoretta leipää. Poika ei enää malttanut mieltään, vaan paiskautui nuoruutensa innolla keskusteluun.

»Kun elää, niin kaikki kuulee. Tiedättekö te, hyvät miehet, mitä ensinnäkin on rohkeus?»

Santeri käännähti vikkelaan kohti poikaansa. Hän oli jo sanomaisillaan pahan sanan, mutta malttoi mielensä ja sanoikin puolillaan leikin varjolla: »Se on sitä, mitä ainakin sinulta puuttuu. Ei tässä oo sulta kysytty.»

Rautanen sen sijaan kiinnostui kovasti pojan kysymyksestä. Hän nosti lipan silmiltään ja tirkisteli poikaa toisella silmällään.

»Mitähän tuo mahtaa olla. Minä kyllä en ole kuullut.»

Poika istahti entiselle paikalleen. Hän silmäili hieman leppoisammin miehiä ja kumartui lopulta toverillisesti heidän puoleensa.

»Se on kyllä melko vaikea juttu alkaa selvittelemään asioita, mikäli ei toinen tunne tärkeimpiä perustietoja, mutta minä voin nyt yrittää vähän valaista asiaa. Katsokaas, ei se ole niin yhdentekevää kuinka ihminen kulloinkin ajattelee ja toimii. Ihmisellä on hermostossaan monta eri järjestelmää, jotka vaikuttavat pitkin ja poikin. Ja alkoholi vaikuttaa ennen muuta juuri hermoston toimintaan. Se muuttaa melko tavalla hermoston normaalia käyttäytymistä. Mitenkäs minä nyt oikein selvittäisin vähän tätä juttua. Ajatelkaapas nyt. Kuvitellaan, että ihmisen pään sisällä on astia täynnä kirkasta nestettä.»

»Onhan siellä joskus pontikkata», tuumaili Rautanen, mutta poika keskeytti hänet tuimalla katseellaan.

»Ajatellaan, että tämä neste on ihmisen järki, sielu ja koko henkinen maailma. Neste on ollut alkukantaisella ihmisellä hyvin sameaa, mutta kun ihminen on kehittynyt, elänyt tasaisesti ja aina ihmisen tavalla, sakka on laskeutunut aina vain pohjemmalle. Se sakka on juuri sitä voimaa, jonka avulla eläimet käyttäytyvät. Ihmisellä se on laskeutunut hyvin syvälle, mutta, kun viinapullolla kolautetaan ihmisen nesteastiaa, se läikähtää pahasti ja

sakka alkaa nousta pintaan. Ihmisen käytös muuttuu ja hän on jo lähempänä eläintä kuin ihmistä. Selvänä ihminen toimii aina kirkkaan nesteensä avulla. Jos ihmisellä on samanaikaisesti päätettävänä monta eri ratkaisua, hän valitsee aina summassa sen, joka tuntuu vievän hänet parhaiten määrättyyn tavoitteeseen. Osittain summassa ja osittain tuon nesteensä avulla ihminen valitsee sen vaihtoehdon, joka on siis kaikkein järkevin, niin kuin sanotaan. Eläin valitsee aina vaistonsa varassa ja niin tekee ihminenkin, kun hän on humalatilassa. Humalassa hän on suuri pölvästi, mutta ei rohkea. Hän ei osaa ajatella eikä sen vuoksi pelkää ilmeistä vaaraa. Tämä on hyvin vaikea asia eikä se selviä yhdellä istumalla, mutta tässä nyt on asia lyhyesti sanottuna.»

Poika lopetti juttunsa. Hän katseli uteliaana miehiä, minkä vaikutuksen luento oli mahtanut heihin tehdä. Santeri vain tuhahteli, mutta Rautanen tuumaili innokkaana: »Otappa heistä sitten selvä kaikista. Kumma elävähän se tuo ihminen on.» Santeri nousi seisomaan. Hän vilkaisi koskelle päin ja astahti sitten veneeseen. Rautasen Martti seurasi hänen esimerkkiään ja hyppäsi ketterästi airoihin. Santerin poika harppoi viimeisenä housunlahkeitaan kohotellen.

Santeri lykkäsi veneen irti maista, mutta ei ryhtynytkään soutamaan toiselle rannalle, vaan alkoi huopaimet koholla jutella Rautaseen päin. Poika ei huomannut että ukko iski soutajalle silmää.

»On se paha ruuhka siellä alhaalla. Siellä on tukit pystyssä monessa kerroksessa. Ja vesi nousee koko ajan.»

»Tässäkö koskessa?» tiedusteli poika.

»Tässä. En minä vielä ennen ole semmoista nähnyt.» Santeri puheli harvakseen eikä Rautanen soutanut. Virran vuo imi venettä hiljakseen kohti koskea.

Poika vilkuili oudoksuen koskelle. Kohina läheni. Hän ei oikein olisi kehdannut puhua vanhoille mitään jokeen liittyvää, mutta huomautti sitten muina miehinä Rautaselle: »Vetäkäähän pari vetoa niin emme tule liian alas maihin.» Rautanen ei tuntunut kuuntelevan. Hän alkoi kiertää sätkää — hullu. Kohina voimistui.

»Lykkää huopaimilla, isä», huusi poika olkansa yli, »Rautanen käärii sätkää justiinsa. Me menemme liian alas.»

Perätuhdolta ei kuulunut vastausta. Poika vilkaisi hätäisesti taakseen ja näki kauhukseen isänsä samassa puuhassa kuin soutumiehenkin. Poika katsahti veteen. Vahtokuplat eivät enää ohittaneet venettä vaan se liukuin samaa vauhtia voimistuvan virran imemänä. Poika nousi seisomaan. Hän ei enää salaillut tunteitaan vaan karjaisi käskevästi: »Hei, jästipäät! Vetäkää rannalle, mehän ajaudumme koskeen. Siellähän on ruuhka.»

»Ei tässä kiirettä ole», tuumaili Santeri hitaasti. Poika ryntäsi Rautasen syliin ja yritti temmata airot käsiinsä, mutta ukkorähjä ei luopunutkaan niistä sovinnolla.

»Istuhan. Kyllä minä näin pienen matkan soutelen mielelläni.» Poika ponnahti taas seisomaan. Veneen pohjalla oli vain keksi. Hän sieppasi sen käteensä ja alkoi voimainsa takaa sauvoa venettä. Oli sama kuin olisi vispannut vettä sukkapuikolla. Koski karjahteli jo keulan edessä. Poika havaitsi yrityksensä toivottomaksi. Hän viskasi keksin veteen, ryntäsi päin isäänsä ja alkoi kiskoa huopaimia tämän käsistä. Hän huusi suoraa huutoa. Nimitteli miehiä mitä luonnottomimmilla nimityksillä ja kirosi kuin tuohenkiskoja. Veneen keula alkoi jo mätkähdellä kuohujen myötä. Oltiin keskellä pyörteitä, karjunta hukkuu kosken raivoisaan ärjynään. Santeri alkoi ohjailla venettä. Metsän puut vilistivät jo harmaana nauhana venekunnan sivuitse. Lähestyttiin paikkaa, jossa kaksi kivenlohkareta törroitti

aivan uoman vierellä. Mitään sanomatta poika asetti toisen jalkansa veneen laidalle ja kasvot kalpeina ja joka jäsen vavisten heittäytyi mätkähtäen kuohuihin. Kumpikaan miehistä ei ehtinyt kättään kohottaa. He tarttuivat rajusti meloihinsa ja alkoivat jarruttaa laskunsa vauhtia. Pojan pää pysytteli melko sitkeästi kuohujen harjalla ja hänen liikehtimisestään miehet arvasivat, että poika pyrki kiville. Siinä samassa vene jo vilahti kivien ohitse. Miehet näkivät puomien olevan paikoillaan kivien kupeilla ja pojan olisi helppo takertua kiinni puomin lenkkeihin. Venettä ei saanut enää ohjattua rantaan. Koski olisi pakko laskea alas. Poika jäi oman onnensa nojaan. Parin minuutin perästä miehet pyörsivät veneen alasuvannossa vikkellästi rantaan. Mitään ruuhkaa koskessa ei ollut. Puitakaan ei oltu laskettu kahteen päivään.

Koskenlaskijat kiskaisivat veneensä rannalle ja alkoivat kompuroiden juosta rantaa pitkin kohti kosken niskaa. Juoksu kävi hitaasti, koska oli samalla tähyttävä kuohuihin, jos poika ajautuisi vielä niiden mukana. Miehet kompastelivat ja ähisivät juostessaan. Lopulta he saapuivat siihen mutkaan, josta kivet näkyivät alajuoksulle päin. Ja taivaan kiitos: poika kyyristeli kivellä. Hän oli kuin olikin tarttunut puomeihin ja kiskonut itsensä kuohuista. Miesten saapuessa kohdalle poika oli jo pahoin kylmettynyt. Hänen punaiset sormensa eivät pitäneet enää kiinni kiven särmistä, vaan hän kyhjötti siinä kahareisin kuin lehmän selässä. Rautanen irrotti puomin maista, antoi sen lipua rantaa pitkin kiven kupeelle ja käski poikaa vetämään itsensä sitä myöten maihin. Tämä ei ollut helppo suoritus kankeaksi kohmettuneelta pojalta. Lopulta hän puristi puomin käsivarsiansa väliin ja miehet hinasivat hänet maihin.

Hetken kuluttua rannalla roihusi tervaksinen nuotio. Pojan vaatteita kuivailtiin syvän äänettömyyden vallassa.

Lopulta Santeri kääntyi hitaasti kohti poikaansa ja tiedusteli isän jyhkeällä äänellä: »Sekö riivattu sinun kuppiasi läikäytti kun koskeen piti törmätä ehjästä veneestä?»

Lohi

Eräässä kirkonkylässä, vetisen järven vehmaassa kainalossa asustelivat muinoin pappi, apteekkari ja eläinlääkäri. Oppineita miehiä olivat — apteekkarikin oli kaupan päällisiksi filosofian maisteri. Nämä kolme miestä olivat keskenään parhaimpia ystäviä, mitä ihmismieli voi ajatella. Mutta enemmän kuin akateeminen oppi yhdisti heitä toisiinsa monta muuta ja tärkeämpää tekijää. Ensimmäinen oli ehkä se, että kumppanukset olivat kaikki leskimiehiä. Päättivät pysyäkin sellaisina, vaikka tulijoita olisi ollut. Toiseksi miehet eivät enää olleet poikasia. Liki kuusikymmentä kesää heidän jalkansa jo olivat ruohoa tallanneet. Ja vielä yksi piirre: kaikki kolme sattuiivat olemaan voimiltaan pienen paholaisen mittapuuta. Jokainen heistä oli kookas kuin kuivan maan honka. Siinä oli yhteensattumia aivan riittävästi yhden kirkonkylän kolmelle virkamiehelle. Ja vaikka ei olisi ollutkaan, olisivat nämä veikkoset luultavasti olleet yhtä hyviä ystävyksiä muutoinkin. Heillä kaikilla oli näet vielä muun hyvän lisäksi sama helmasynti; sokea rakkaus kalastamiseen. Jäältä käsin he eivät kalastaneet, mutta sulalla he antoivat mielihalunsa törmäillä pitkin vesiä veneen selässä pitkät ehtoot kevätkylmistä syyskylmiin asti. Mutta olipa heillä asuttavanaan harrastukselleen sovelias kirkonkyläkin. Se uinaili joutavanpäiväisenä tuossa suuren selän poukamassa ja leppoisaasti rahisutteli tuulella rantainsa kaislikoita. Kylän vähälukuinen asujamistokin oli antanut siunauksensa kalamiesten puuhille. Oli se kuitenkin mittavampi harrastus kuin urheilu. Kalastakoot.

Kun suvipäivä paneutui kontilleen metsänrajan taa muutamaksi rupeamaksi ja kalvakka hämäräinen vähäsen hartioitaan kohautti peltojen päälle, silloin nuo kolme kaverusta appoivat itsensä veneeseen, joka solahti hämyisälle järvenselälle. Vienon hämärän syleilyssä he siinä keinahtelivat, laskivat siimansa, ranrautuivat, keittivät kahvinsa ja turisivat verkkaisesti. Nuotiollaan he muutaman tunnin torkahtivat ja aamun raukeassa auringossa kokivat pyytönsä. Eipä ollut marisemista noilla retkillä. Mittava järvensyli huokui suloista lämpöään, sääriheinä tuoksahteli suven raikkaalle voimalle ja käkikin kukahteli saaren takana. Ei siinä aina joutanut puhumaankaan. Piti kuunnella kesää. Kesää, joka levittäytyi lempeänä jokaiseen suonsilmäkkeeseen ja rämeen notkelmaan. Piti kuunnella kesää; piti kiittää sitä, jos se sattuisikin olemaan viimeinen, niin kuin pappi sanoi.

Olipa taasen arki uuvahtanut ja lepo odotteli raatajia. Ilta aleni ja kolme kumppanusta tuprutteli pöhkeitä savuja piipuistaan veneensä äärellä. Koukut oli jo madotettu, vene pakattu ja lähtö käsillä. Pappi kertoili uutistaan: piispa oli tulossa. Ei kerennyt ajoissa ilmoittaa, piti nyt tölvätä tänne kuin keväisen sonnin. Olisipa se... Niin. Jospa nyt ottaisi lohi poskeensa tä'yn, oli noussut kuulemma kovasti lohta vesistön alahelmassa. Vesistö oli säästynyt tänä keväänä uitolta ja saattoi olla, että lohi livestyisi tänne latvoille asti. Olihan jokunen lohenpurilas joka kesä tullut, mutta pieniä olivat — liki taimenta. Ajaisi nyt Ahti lohen, nyt se menisi mukiin. Eläinlääkäri ja apteekkari hymähtelivät. Lohen! Piispalle! Kyllä tässä piispoja olisi omasta takaa. Lohi vain puuttui.

Mutta tämä aihe jäi nyt kummallisesti leijailemaan kaverusten suupieliiin. Lohi. Tarinaa ei soveltunut jättää sikseen. Lopulta pappi sujautti sanansa toisten kuultaville siitä istuviltaan ja sai toiset kummastuneena katsahtamaan.

Pappi sanoi: »Mitähän jos nyt kellistetäänkin lohi, niin onko se rumasti, jos minä otan sen huostaani? Se piispa, paha, sanokaahan, — eihän se reilua ole tällöinen, mutta minä vain ajattelin. Kaiken varalta. Reilua se ei ole.»

»Niin, se lohi», hymähteli apteekkari. »Älä ole huolissasi. Ei se tänä yönä vielä käy.»

Mutta pappi oli yhä vaivautuneen näköinen. »Minähän vain varalta sanoin. Jos se kävisi. Olisiko se pahasta, jos minä sen veisin? Sanokaa nyt ihan suoraan. En minä mitään pahaa tarkoita.»

Toiset rauhoittelivat pappia. Ei ollut pelkoa lohesta, siinä kaikki. Vastausta ei siis pappi saanut kysymykseensä ja niine eväineen laskettiin siima. Oli siinä eväät lohellekin: muutama muikku oli heillä aina haukikoukussa siiman laitamilla. Sinne jäi siima, ja miehet menivät maihin. Mutta tänä yönä paha oli luikahtanut neljänneksi mieheksi seuraan. Sen he kaikki tajusivat vaiteliaina istuessaan. Ei luistanut juttukaan. Piruko se piispan ja lohen samalla kertaa tähän sakkiin lähetti? Ilman niitä olisi ollut niin rattoisa haastella ja kuunnella kesää.

He nukahtivat yli yösydämen ja havahtuivat jälleen aurinkoon. Hörppäsivät kahvit ja työntyivät siimalle. Eläinlääkäri souti, pappi oli perässä ja apteekkari varustautui siiman soitteloon. Nyt he kaikki olivat leppoisa tuulella. Aurinko unetti mukavasti lämmöllään ja kukaan ei muistanutkaan eilisiltaista lohta. Siiman pää vilkkui jo veneen kokan edessä. Pappi huopaillen jarrutteli veneen kulkua, eläinlääkäri kallisti venettä ja apteekkari sieppasi siiman kouriinsa.

»Pohjassa on», virkkoi hän harmistuneena.

»Perke..!» vastasi eläinlääkäri ja pappi lisäsi: »... le. Pitää vanhoa loppuun kun kerran alkaa.»

Pappi huopaili hitaasti pitkin siimaa ja apteekkari lappoi ahventa veneeseen. Tervatut aironlavat kiiltelivät ja vesi